

SZABADOS GYÖRGY NORBERT – BÁCS ZOLTÁN – JUSZKU MIHÁLY

Hagyományörző írászat újraértelmezése egy vidéki kistelepülésen¹

Összefoglaló

Egy vidéki kisváros jelentőségének ismertetése során a történelmi szerep, a múlt, a hagyományörzés az első gondolatok között szokott szerepelni. A történelmi események, szereplők meg- és felidézése, valamint a hagyományörző tevékenységek restaurációja, reneszánsza lehetőséget nyújthat a település fejlődéséhez, nem csupán a turisztikai jellegű potenciált erősítheti, de erősítheti a települési identitást, a sportot, a közösségi kohéziót. A sajátos vidéki összefüggések közepette ugyanakkor érdekeltviszonyok, a vidékiségi, valamint forrásokkal kapcsolatos kérdések sok esetben vezetnek az alulról szerveződő kezdeményezések megvalósulásához. A vizsgált település egy történelmi hangulatú kisváros, a vizsgált hagyományörző tevékenység korábban már szervezett formában is létezett, ám a szervezeti háttér megszűnésével, egyes érdekek megváltozásával mára ez magánszemélyek alkalmi kikapcsolódási és sportlehetőségévé szorult vissza. Tanulmányunkban a hagyományörző jellegű írászat újraélesztésének, kibontakozásának és felemelkedésének lehetőségeit kívánjuk feltárni néhány lényeges szempont vizsgálatán keresztül.

Bevezetés

A hagyományörző tevékenységekre a 21. század Magyarországon a vidéki települések esetében gyakran mint településfejlesztési potenciálra tekintenek. Oláh (2003: 8)² szerint „Az Európai Unióhoz való csatlakozással feltároló, új lehetőségek és az ezzel járó kihívások gazdasági és társadalmi életünk szinte minden területét érintik. A vidéki területek meghatározása különböző kritériumoknak megfelelően történhet attól függően, hogy a ruralitást milyen oldalról vizsgáljuk; földrajzi, szociális, gazdasági vagy kulturális szempontból.” Kovách³ a vidéktudományok kulturális fordulatáról ír, melyben „a kultúra gazdaság-elmélete gazdasági tényezőnek és hajtóerőnek tartja a vidékfejlesztési gyakorlatban kulturálisan megformált jegyeket és identi-

¹A cikkhez vezető kutatás a Nemzeti Együttműködési Alap támogatásával valósult meg (NEA-UN-15-SZ-0146).

²OLÁH JUDIT: *A Nagykállói Községi Településeinek Fejlesztési Lehetőségei a Vidékfejlesztés Keretében*. Doktori (PhD) értekezés. Debreceni Egyetem Multidiszciplináris Társadalomtudományok Doktori Iskola, Db., 2003.

³KOVÁCH IMRE: *Vidék az ezredfordulón. A jelenkori magyar vidéki társadalom szerkezeti és hatalmi változásai*. Argumentum Kiadó, Bp., 2011.

tást. A vidék értelmezése tekintetében a szerző úgy véli, hogy „a „vidéknek” máig sem született egységesen elfogadott meghatározása.” Glatz⁴ szerint „Közép-Kelet-Európában a vidék konzerváló ereje – elmaradottsága miatt – erősebb maradt, mint Nyugat-Európában. Ezért is az újonnan csatlakozó államokban a vidéki kulturális sokszínűség megőrzése még nem eléggé felismert, igazi EU-s feladat lehet”. Farkas⁵ úgy látja, hogy: „A kultúra kifejezés ma is nagyrészt különböző tartalmú és különböző terjedelmű fogalmak jelölésére szolgál. Az egyik jellemző értelmezés szerint a kultúra fogalma az emberek szellemi, lelki és esztétikai fejlődésének az általános folyamatát, a másik szerint egy embercsoport, korszak, vagy általában az emberiség sajátos életmódját, a harmadik szerint a szellemi, különösen a művészeti tevékenységet és e tevékenység termékeit foglalja magában.” „Életmód az, ahogyan az emberek az életüket szervezik, tervezik, élik és gondolják”- írja Valuch,⁶ a 20. századra pedig egyik legjellemzőbb jelenség az, hogy a „szabadon felhasználható idő mennyisége megnőtt.” Ezt különféle módon tudják az emberek megélni, sokan egyedül, mások társaságban, szabadidejük egyik lehetséges eltöltésének módja a 20. század második felére évszázados hagyományaink ápolása, őrzése, hagyományos tevékenységek újraélesztése, az élet számtalan területét tekintve. Brauer-Benke⁷ ideillő gondolata az, hogy „Napjainkban egyre nagyobb számban hallani hagyományörző csoportokról, amelyek a legkülönbözőbb „hagyományok” őrzésére vállalkoznak. Legyen az népzene, néptánc, étkezés, mesterségek, népszokások hagyományainak őrzése vagy katonai hagyományok őrzése. Ez utóbbiak széles spektrumára jellemző, hogy az Árpád kori vagy sokszor még annál is régebbi (olykor történelmileg igazolhatatlan) múltira visszatekintő katonai hagyományoktól kezdve a legújabb kori katonai hagyományokig bezárólag tevékenykednek”. Már maga a hagyomány, mint terminus is érdekes kérdés, azon valami átörökölt dolgot szokás a hétköznapiak során érteni, Shils⁸ értelmezésében „átadott dolog.” Brauer-Benke ezt kiegészíti azzal, hogy „Hagyománynak akkor nevezhetünk valamit, ha az legalább három rövid vagy hosszú generáción átível.” Csurgó és mások⁹ a vidék sajátosságait vizsgálva agrárkonzervativizmusról ír, ahol annak egyik lényeges komponense annak megítélése, hogy mennyire igaz ma: „A népi kultúra, amit leginkább vidéken, a falvakban őriztek meg, a magyar nép egyik legfontosabb kincse, értéke.” „Érték az, amit az emberek fontosnak tartanak” – írja Valuch, mely „rendszerként irányítják egy-egy embercsoport döntéseit és tevékenységeit.” Brauer-Benke dilemmája az, hogy „mi tekinthető ha-

⁴GLATZ FERENC: *A vidéki Magyarország jövője* - Vitaanyag. 2005. 14. http://www.mtak.hu/pdf/parb_tervtan.pdf. a letöltés ideje: 2015.10.20)

⁵FARKAS ZOLTÁN: *A kultúra, a szabályok és az intézmények*. Társadalomelmélet 3. Miskolc, 2005. 1. <http://mek.oszk.hu/03000/03092/03092.htm> (a letöltés ideje: 2015.11.20)

⁶VALUCH TIBOR: *Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében*. Bp., 2005. 281.

⁷BRAUER-BENKE JÓZSEF: *Hagyomány és hagyományörzés*. 1. <http://real.mtak.hu/9234/1/Hagyom%C3%A1ny%20%C3%A9s%20hagyom%C3%A1ny%C5%91rz%C3%A9s.pdf> (a letöltés ideje: 2015.11.20)

⁸SHILS, EDWARD: *A hagyomány. Bevezetés*. In: Hofman T. – Niedermüller P. :Hagyomány és hagyományalkotás. Bp., 1987. 30.

⁹CSURGÓ BERNADETT – KRISTÓF LUCA – MEGYESI BOLDIZSÁR: *A vidék és a mezőgazdaság jelenlegi helyzetének percepciója*. In: Kovács I. (szerk.): Vidék, mezőgazdaság, Európai Unió csatlakozás-az értékek változása. MTA Politikai Tudományok Intézete Műhelytanulmányok - Digitális archívum 2005/5. 38. <http://mek.oszk.hu/03400/03405/03405.pdf> (letöltés ideje: 2015.11.20.)

gyománynak, külön kell-e választanunk a történetileg igazolható valódi és álhagyományokat, illetve ez utóbbiak „hagyományörzését” érdemes-e bármilyen formában támogatni?”¹⁰ A fenti gondolatmenetet követve kitűnik, hogy a hagyományörzés jelentősége mára a vidéki településeken jelentős szerepet kaphat, annak értelmezése sokszínű, és a hagyományörző íjászat ebben szerepet játszhat.

A hagyományörző íjászat

A hagyományörző tevékenységek között ott található az íjászat sajátos formája is. Az íjászat Hack¹¹ szerint „egyike a legősibb fegyvereknek, korábban pusztán háborús és vadászati célokat szolgált...Magas szintet ért el az íjászat művelésében és az íjkészítésben az egész Európát végigportyázó félelmetes hírű honfoglaló magyarok, íjaik rettegésben tartották egész Európát.” Évszázadokon keresztül mintha felledésbe merült volna a magyar íj hírneve, a fegyverkezésben a számszeríj, majd a löfegyver megjelenése vált jelentős tényezővé, különösen a 14. századtól.¹² A tevékenységhez kapcsolódó szervezeti háttér tekintetében elmondható, hogy a Magyar Íjász Szövetség szerint 1930-as évekre tekint vissza itthon a modern kori íjászat eredete, igazi változás, „a nagy fellendülés 1990-től következett a magyar íjászatban. Egyre több egyesület foglalkozott íjászattal és, egyre többen kezdtek el tradicionális íjakat gyártani.”¹³ Magát az íjat tekintve már ezt megelőzően folytak rekonstrukciós kísérletek a honfoglaló magyar íjak újraélesztésére, Hack szerint Cs. Sebestyén Károly rekonstruálta annak alakzatát, majd Fábián Gyula készítette el több hónap alatt a hagyományos értelemben vett magyar íjat. „Használat előtt azt fel kellett aljzani, át kellett fordítani, ügyességre és testi erőre volt ehhez szükség, és akár 700-800 méterre is repült, elkészítése pedig akár több évig is tartott.”¹⁴ A honfoglalás kori magyarok íja egy kb. 130 cm hosszú, C alakúra meghajlított fa volt, Kassai Lajos neves magyar íjkészítő „Cs. Sebestyén Károly és Dr. Fábián Gyula munkássága alapján modern anyagok és technológiák felhasználásával rekonstruálja a honfoglalás kori magyar íjat, és elkezdte sorozatgyártását.”¹⁵ A Magyar Íjász Szövetség 1957-ben alakult meg, van történelmi íjász szakága (2000-ben alakult), ez a legnagyobb hazai szövetség, de nem egyedüli, és a Nemzetközi Íjász Szövetség (FITA) tagja. A Nemzeti Íjász Szövetség 2010-ben, vélhetően a Magyar Íjász Szövetség keretében folytatott íjászat alternatívájaként alakult meg 6 egyesület és 1 alapítvány közreműködésével.¹⁶

¹⁰VALUCH: i. m., 257.; BRAUER-BENKE: i. m., 1.

¹¹HACK ANTAL: *Íjászat*. 4. [http://misz.hu/enciklopedia/\(letöltés ideje: 2015.11.22.\)](http://misz.hu/enciklopedia/(letöltés ideje: 2015.11.22.))

¹²SZÁLKAI TAMÁS: Hadi viselet és fegyverzet ábrázolás magyar címeresleveleken a 16. század végéig. *Turul*, 2005 3 – 4. sz. 89. A kézi löfegyverek fejlődéstörténete. http://fegyvermester.hu/fegyverism/01_fejlodestortenet.pdf (letöltés ideje: 2015.11.22.)

¹³http://misz.hu/misz_tortenet/ (letöltés ideje: 2015.11.20.)

¹⁴HACK: i. m., 8. <http://fegyverraktar.blogspot.hu/p/hadtortenet.html> (letöltés ideje: 2015.11.23.)

¹⁵<http://www.lovasijaszat.hu/volgy/index.php?module=staticpage&id=34&lang=1> (letöltés ideje: 2015.11.24.)

¹⁶<http://ijasznemzet.hu/tortenet> (letöltés ideje: 2015.11.23.)

Íjászati programok

Dinnyés alapvetően kétféle íjászati lehetőségről ír: a gyalogos íjászversenyekről valamint az örömjíásatról. Mind a kettőnek van történelmi jellege: az első kapcsán a Magyar Íjász Szövetség történelmi íjász szakága a történelmi jelleget ápolja, népviseletet öltenek a versenyzők, longbow íjjal (1.ábra 2. íj) valamint reflexíjjal (1.ábra 1.íj) dolgoznak.¹⁷

1. ábra. Gyakori íjtípusok. Forrás: Dinnyés.¹⁸

A már ősmagyarok által is használt reflexíj kialakításában, technikájában hasonló, ez nyugalmi állapotban másképp néz ki, mint megfeszített állapotban, amikor is felveszi az íjra olyan jellemző formát.¹⁹ Örömjíászatot számos helyen üznek, így „például váraknál, de magántelkeken is” – írja a szerző. Ez utóbbi jellege szoros kapcsolatban van a kikapcsolódással. Az örömjíász nem komoly sportoló, hanem elsősorban az íjászat, mint kikapcsolódási forma miatt választja ezt a fajta tevékenységet²⁰ az íjászatban kikapcsolódást, örömet és élvezetet keres. Az íjászatot elsősorban nem sportként, hanem élményként, kikapcsolódásként éli meg. A szerző szerint ezek baráti, szabadidős jellegű események, ezek egy része „inkább baráti összejeve-

¹⁷DINNYÉS TAMÁS: *Az íjászat és a rekreáció kapcsolata*. Szakdolgozat. Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Alkalmazott Egészségtudományi és Egészségfejlesztési Intézet, Szeged. 14. Interneten: <http://koppanyijasza.hu/doc/szakdolgozat.pdf> (letöltés ideje: 2015.11.24.)

¹⁸DINNYÉS: i. m., 16.

¹⁹HACK: i. m., 4.

²⁰KOVÁCS JÓZSEF: *Történelmi íjászat*. Mogyoród, 2008. A könyv átdolgozott, rövidített kiadása. http://www.nahal.hu/uploads/T%C3%B6rt%C3%A9nelmi_%C3%8Dj%C3%A1szat_R%C3%B6vid.pdf (a letöltés ideje: 2015.11.25.)

tel, ahol a lényeg az íjászat utáni eszem-iszom.” A Szabad Magyar Örömjász Versenynaptár ennek kulináris, sőt szokatlan jellegére is utal, van pl. fánklövő verseny (pl. farsangi fánkra), de sok más egyébre (pl. tök) is. A Nemzeti Íjász Szövetség által sajátos történelmileg ápolta hagyomány a putaijászat, azaz égetett agyagcserepet használnak célként.²¹

A vizsgálat módszere

Dolgozatunkban két kutatási módszert alkalmaztunk, a kvalitatív módszerek területén az esettanulmányt és ezzel összefüggésben az interjút. Babbie szerint ha meg akarunk valamiről valamit tudni, akkor a legegyszerűbb, ha odamegyünk, ahol valami történik és megnézzük, hogyan történik. Ezt alapvetően esettanulmánynak (de résztvevő megfigyelésnek, közvetlen megfigyelésnek vagy terepkutatásnak is) szokták nevezni. A szerző úgy látja, hogy „A terepkutatás egyik fő erőssége, hogy segítségével a kutató átfogó, teljes szemlélethez jut. Ha a társadalmi jelenséget közvetlenül és teljességgel figyeljük meg, azzal mélyebb és teljesebb megértésre teszünk szert, sőt olyan kutatási témák és társadalmi vizsgálatok céljára alkalmas, melyek az egyszerű kvantifikációnak szemlátomást ellenállnak. Falvakat, gettókat, városrészeket gyakran vizsgálnak a terepkutatók.”²² Az esettanulmány tehát kvalitatív kutatási módszer, és szisztematikus megfigyelés, mely a látottak, hallottak, tapasztaltak eredményeire épít. Az empirikus vizsgálat egyik eleme tehát az a megfigyelés, amit magunk végeztünk terepen, és a látottak, hallottak, tapasztaltak eredményeire építek, saját jegyzetek, fotók felhasználásával. Ezekben mind empirikus megfigyelések, mind azok értelmezése megjelenik. „A terepkutatásban aktívabb technikákkal is dolgozhatunk” – írja Babbie és érdemes néha kérdéseket is feltenni, valamint rögzíteni, amit válaszolnak az interjúalanyok. Ha például a megfigyelésből kimarad valami, leghelyesebb, ha megkérdezzük valakit, ahol nem strukturált interjúra van szükség; a kérdező tudja előre, hogy körülbelül mit szeretne megtudni, és megszabja a beszélgetés fő irányát, a nyomon követendő témát, ezt viszont már lehet célzottan, célzott interjú formájában. Erre, mint az a későbbiekben látható lesz, szakértői interjú formájában került sor, történész kollégák segítségét kértük egyes problémásabb kérdések megoldásához. Babbie azt is megerősíti, hogy a mintavétel bonyolultabb kérdés, mint például a kérdőívezés esetén, hiszen a terepkutató „megpróbál mindent megfigyelni a kutatási terepen, tehát bizonyos értelemben nem is vesz mintát”²³ Noha a szerző szerint az ilyen megfigyelések során nem nagyon van arra lehetőség, hogy ellenőrzött mintát vegyünk, a hólabda mintavételi lehetőséget maga is elképzelhetőnek tartja. Ennek során a megkérdezettektől további megkérdezendő személyekhez jutunk. A terepen lévő megfigyelt személyektől kaptunk további információt arról, hogy kihez és hova mehetek még megfigyelni és kevésbé strukturált interjú formájában megkérdezni. A vizsgálat anyaga egy történelmi hangulatú kisvá-

²¹http://ijasznemzet.hu/news/5/57/Putaijaszat/d,Nl_detailed (letöltés ideje: 2015.11.25.)

²²BABBIE, EARL: *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Bp., 304–305.

²³Uo. 312–313.

ros, első írásos említése a 13. század végéről származik.²⁴ Kunszabó (1987: 25)²⁵ monográfiájában így írt: „*Nem tudjuk, mikor keletkezett, csak az bizonyos, hogy örökké nem volt, tehát valamikor keletkeznie kellett, mert van.*” A történelem vihara jelentősen érintik, a három részre szakadt országban határvonalon feküdve rengeteg viszontagságon esik át, többször feldőlnek, kirabolják, kifosztják. A település kiváltóságokat elnyerve fokozatosan válik mezővárossá, a XIV. században már az ország legfejlettebb ipari, kereskedelmi városai közé tartozik. Az esettanulmány készítése során a szerzők az általuk látottak, hallottak, tapasztaltak fontosabb gondolatait, eredményeit kívánják bemutatni a vizsgált település tekintetében.

Az íjászat történelmi kötődései

Ennek a településnek a történelmében a Báthoryaknak mindig is jelentős szerepük volt, különösen a középkori Magyarország törökkel vívott harcok eseményei, a történelmi momentumok nevezetesei. Feltehetően tehát nem feltétlenül érdemes a helyi íjászat eredetét elsősorban az Árpád-kori eseményekre visszavezetni, a települési identitással kapcsolatosan főként a török kori események hozhatóak összefüggésbe. Ugyanakkor Dr. Szabó (2004:46)²⁶ ír arról, hogy „*Nyírbátor neve 1272-ben jelenik meg először írott forrásban (az egykori oklevélnek 1511-ben készült másolata maradt fenn), amikor a király Hodásról Bátorba, saját birtokára telepíti át nyilas harcosait*”. Vélhetően tehát az íjászokról szóló utalás alapján a történelmi dokumentumnak megfelelően Nyírbátorban a tevékenységre utaló történelmi momentumok megtalálhatóak, azaz a település története az íjászattal összefüggésbe hozható már jóval a török idők előtt. Érdemes ennek a forrásnak a feltárására némi figyelmet szentelni.

Az említett, Szabó által készített anyag sajnos a hivatkozott irodalom, a hivatkozások tekintetében igen felületes munka, és nem derül ki, hogy az említés honnan származik. Internetes forráskeresés alapján főként a települést 1279-ben említett adománylevelére történik utalás, sőt van, ahol, ahol egyenesen ezt az utóbbit tekintik a település első említésének.²⁷ Szakértői vélemény szerint ez a dokumentum precízen idéz: „*Ezt átfutva egyértelmű, hogy Nyírbátorról van szó ("Batur et Kyus-Baturd"), és végeredményben ez a Batori család első említése is.*” (Int1)²⁸ Az 1272-es és 1279-es említés közötti ellentmondás feloldása már magának a kutatásnak az egyik érdekessége. Ez az érdekes ellentmondás felkelti a kutató érdeklődését, így a kutatás során igyekeztünk feltérképezni és feltárni az eredeti momentumokat.

²⁴<http://hu.wikipedia.org/wiki/Ny%C3%ADrb%C3%A1tor> (letöltés ideje: 2012.10.28)

²⁵KUNSZABÓ FERENC: *Bátor*. Bp., 1987. 25.

²⁶SZABÓ GÁBOR: *Nyírbátor az Európai Unióban*. Magyar városok az Európai Unióban sorozat. Bp., 2004.

²⁷Az 1279-es oklevél említi először a Bátor nevet, s Bereck leszármazottai erről a faluról nevezik magukat Báthoriaknak. részletek: <http://hmg.hu/dokumentumok/iskolankrol/munkatarsak/tt/kirandulas2004/nyirbator.htm> (letöltés ideje: 2015.12.10)

²⁸Az első szakértő véleménye.

2.

>

Helyzetértékelés

Rövid várostörténet

Nyírbátor, a Nyírség szívében található. A 12.644 lakosú város Szabolcs-Szatmár-Bereg megye leggazdagabb történelmi értékeivel rendelkező települése. A település első írásos említése 1279-ben volt batir néven, mely az ótörök eredetű bátor, hős szóból származik. A

2. ábra. Nyírbátor Városmarketing stratégiában a település eredetének említése.
Forrás: www.nyirbator.hu.²⁹

Különösen érdekes, hogy a település szakdokumentuma az 1279-es dátumot tekinteti hitelesnek, sőt miután szekunder információkra támaszkodik, így vélhetően a település önkormányzatának is a véleményét tükrözi (2-3. ábra), erre több további dokumentum is utal.

A város első írásos említését 1279-ben találjuk, már ekkor itt éltek a Báthoriak ősai. A család és a település sorsa közel 330 éven át összefonódott. A

3. ábra. A település könyvtárának stratégiai terve. Forrás: www.vknyirbator.hu.³⁰

Mivel a település említése specifikus szakmai anyagában az 1272-es említés szintén megerősített (4. ábra), sőt az említett hivatkozás ezúttal korrektnek tűnik, így ennek a nyomait igyekeztük kibogozni. A területen korábban vizsgálatot folytató kutatóval, az említett (4. ábra) cikkére hivatkozva vettük fel a kapcsolatot, aki igen készségesen állt rendelkezésre, szakértőként munkánkat segítette.

6
Eleki Nándor

2. Történeti háttér

A mai Nyírbátor 1272-ben bukkan fel először a forrásokban, majd nem sokkal ezután, 1279-ben IV. László – Kisbátord és Ábrány birtokokkal együtt – a Gutkeled nemzetséghez tartozó András fiainak: Berecknek, Hodosnak, Györgynek és Benedeknek adományozza.¹ Közülük a Bátori család közvetlen őse András fia Bereck, aki valószínűleg már az 1279-es adományozáskor Bátor nagyobb részének a tulajdonosa lehetett, mindenesetre egy 1323. évi osztály után már egyedül birtokolta azt. A település ettől kezdve a család székhelye lett („*possessio principalis et capitalis*”).² Bereck célja egyértelműen birtokainak Bátor környékére való összpontosítása volt, elsősorban a nemzetség más ágainak kezén lévő földek cseréje útján.³

4. ábra. A település említése Eleki Nándor cikkében. Forrás: Eleki, 2011.³¹

²⁹http://www.nyirbator.hu/files/_nyirbatorvaros/images/file/pdfek/NyIrbAtor%20VMS_2015.pdf (letöltés ideje: 2015.11.24.)

³⁰ <http://www.vknyirbator.hu/uploads/strategiai-terv2011-15.pdf> (2015.11.26.)

³¹ELEKI NÁNDOR: *Ásatások a Nyírbátori Bátori-rezidencia területén 1953–1971*. Castrum, 14. http://www.castrumbene.hu/files/c14_02_eleki.pdf (2011, letöltés ideje: 2015.11.26.)

A szakértői vélemény alapján kitűnik, hogy az 1272-es dokumentum vélhetően nem a településhez köthető tevékenységre utal. Az eredeti dokumentum a levéltári rendszerből –nem kis utánajárás után kikeresve utal arra, hogy „*Ebben kerülnek említésre a királyi íjások, akiket egy birtokügylet kapcsán a szatmári "Hudaz" vagy "Hodaz" -ról az ugocsai "Bathar" -ra telepítenek. Az áttelepítés is reálisnak tűnik, hiszen majdhogynem szomszédos birtokokról lehetett szó. Ugyanakkor egy fatális tévedés rajzolódik ki: az ugocsai Bathar semmiképpen sem azonosítható Nyírbátorral.*” (Int1) Az eredeti középkori szöveg átiratának tanulmányozása- a másik szakértő kolléga tájékoztatása alapján-mivel középkori latin nyelven íródott, így annak olvasása, értelmezése speciális szakértelmet igényel, ehhez újabb szakértő véleményét kértük (Int2³²): „*A válasz a kérdésre egyszerű: íjászatra semmilyen adat nincs benne. Mindössze annyi, hogy egy eladományozott faluból áttelepítik a királyi íjásokat (transferendo ab ea sagittarios nostros super quandam terram Bathar nuncupatam) egy másik településre. Az oklevél egyébként valójában három – a korábban már említett – jogi aktus másolata egy dokumentumban.*” Arra a további kérdésre, hogy vajon ez a település-Bathar-lehet-e Nyírbátor, vagy más település, a következő álláspont tűnik elfogadhatónak: „*Akár lehetne is (mint ahogy a történész is leírta 1956-ban), de azért valószínűleg az ugocsai településről van szó. Inkább az utóbbi.*” (Int2) Azaz az 1279-es dokumentum feltehetően nem a nyírbátori íjászat Árpádházi-időszaki gyökereire utal, hanem egy másik település íjászattal kapcsolatos múltjára. A település történetére-eredetére utaló legendákban azonban az íjászat, mint kötődés tetten érhető. Magyar³³ a település nevével összefüggésben említ egy legendát, amelyben „*egy Bátor nevű hős...kellő közélből nyilával szíven lőtte a szörnyeteget (hétféjű sárkányt). E bátor férfi, ki a sárkányt megölte a Báthori család őse volt. E sárkány megölése által a vidék a folytonos rettegés alól fölszabadult, s egyedüli, tehát maga ura (innen Magura) e vidéknek Bátor lett.*” Egy másik legenda szerint „*a délceg Báthory a nyilával megsebzett szörnyeteget a patak szélén ledöfte lándzsájával.*”

Az íjászat szervezeti hagyományai a településen

A gazdaságban és a társadalomban számos olyan megoldandó feladat, probléma merül fel, melyet az állami vagy a gazdasági szektor nem tud, vagy nem akar felvállalni. Ezeknek a megoldására Magyarországon is a civil szektor szervezetei vállalkoznak, jelentőségük, szerepük egyre fontosabb.³⁴ Sok esetben szerepük nonprofit jellegű, így például segítségnyújtás hátrányos helyzetű munkaerőpiaci csoportok számára (Pierog-Vörös-Dajnoki 2015:47).³⁵ Hozzátehető, hogy noha kevés empirikus adat áll rendelkezésre, úgy tűnik, hogy bizonyos kapcsolódó szakmai területeken, mint például a szociális munka elsősorban alacsonyán képzetek a foglalkozta-

³²A másik szakértő véleménye

³³MAGYAR ZOLTÁN: *A híres Báthoriak*. Bp., 21–22.

³⁴PIEROG ANITA – SZABADOS GYÖRGY: *Civil szervezetek vezetési szempontból*. Vezetéstudomány, 46. (2015) 2. 35–46.

³⁵PIEROG ANITA – VÖRÖS PÉTER – DAJNOKI KRISZTINA: *Civil szervezetek szerepe a foglalkoztatásban és képzésben – Egy sikeres debreceni együttműködés*. Acta Scientiarum Socialium 43. (2015) 47–56.

tottak (Máté 2014: 47)³⁶ Az ilyen szervezetek működési keretei az utóbbi időben jelentősen megváltoztak, különösen igaz ez a sportszervezetekre (Bácsné, 2015).³⁷ A helyi civil szervezetek életében nagy szerepet kap a hagyományörzés, a múlt emlékeinek ápolása, jelentős számú ilyen jellegű esemény is van, ám ezek többsége a zenéhez, a kultúrához kapcsolódnak, és a sport szerepe nem igazán hangsúlyos. A történelmi sporttevékenységek található az íjászat, ez egyszerre kap sport és kulturális jelleget, Nyírbátorban azonban a korai és esetleges próbálkozások után már majd két éve, hogy az egyetlen, íjászattal foglalkozó egyesület megszűnt. A településről 2004-ben kiadott könyv arról ír, hogy „2001-ben 19 egyesület működik”, köztük az íjász is.³⁸ A törvényszéki adatok a civil szervezetek működése során alapvető adatokkal szolgálhat. Az illetékes törvényszék 2013 őszén jegyezte az egyetlen, nevében is íjászattal foglalkozó szervezet törlési kérelmét. Az egyesület neve: Nyírbátori Terep- és Vadászíjász Sportegyesület, cél szerinti besorolása sporttevékenység, cél szerinti leírása sport és az alapszabályban meghatározott egyéb tevékenységek. Az interneten elérhető adatok vajmi kevés információt adnak a szervezet működésével és megszűnésével kapcsolatban. A törvényszéki egyszerűsített törlő végzés³⁹ szerint „az egyesület több mint egy éve nem működött, tagjainak száma több, mint 6 hónapra át 10 fő alá csökkent, vagyonára vonatkozó adat nem merült fel, képviselője ismeretlen helyen tartózkodik.” A megismert végzés nem jogerős, de a törvényszéki adatok szerint 2015. 10.20-án törölték a nyilvántartásból, azaz nem működik. Ha felvethetjük, bevezethetjük a szakcivil szervezet fogalmát, akkor ebben az értelemben láthatjuk, hogy más, íjászattal foglalkozó helyi székhelyű civil szervezet nem létezik. Amennyiben a helyi sport civil szervezeteket, azok számát a törvényszéki nyilvántartás alapján áttekintjük, úgy tűnik, hogy a nemrég még 28 helyi (a helyit abban az értelemben használjuk, hogy székhelye helyben van) sport egyesület működött, közte a vizsgált íjász egyesület, a megszűntek nélkül ez mindössze 19 még működő helyi sportegyesület említhető. Sajátos jelensége a város civil életének a 2 sporttal főtevékenység keretében foglalkozó alapítvány, ez a sporttörvény értelmében sajátos elsősorban.

A hagyományörző tevékenység újraélesztésének társadalmi korlátai

A helyi közösség politikai megosztottsága gyakran vezet társadalmi-közösségi kezdeményezések meghiúsulásához. A tavalyi országgyűlési választások eredményeit tekintve 6998 leadott szavazatot tekintve a helyi polgárok 30,5% a Jobbik jelöltjére, 31,4% az MSZP jelöltjére, 32,0% a FIDESZ jelöltjére adta le voksát. Az Európai Parlamenti Választások eredményeit tekintve a leadott 3128 szavazatból 51,1% az

³⁶MÁTÉ DOMICIÁN: *Az iskolázottság szerepe a munkatermelékenységben egy ágazati megközelítésben A visegrádi országok példáján keresztül*. Metszetek (2014) 2. 45-61.

³⁷BÁCSNÉ BÁBA ÉVA: *Sportszervezetek működési kereteinek változása*. Közép Európai Közlemények 28. (2015) 151–161.

³⁸SZABÓ: i. m., 35.

³⁹http://documents.birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/civ_eljarasok/60.226_1996_24._jogerosito_vegzes.pdf (letöltés ideje: 2016.01.10.)

MSZP-re, 32,3% a FIDESZ-re és 11,9% a Jobbikra voksolt.⁴⁰ A tavaly őszi önkormányzati választások során a 9856 választópolgár közül 5343 fő (54,2%) vett részt a választáson, 7 MSZP-s képviselő, 3 FIDESZ-KDNP-s és 1 Jobbikos képviselő lett megválasztva.⁴¹ Láthatóan különböznek az egyes választások eredményei, a helyben lakók életét-gondolkozását a politika érezhetően áthatja. A fenti megosztottság a mindennapok során is meghatározza a városban lakók életét.

Giddens⁴² ír arról, hogy a fajta hagyományos közösség, amelyben mindenki pontosan ismerte a saját társadalmi helyzetét, szerinte az egymással barátságos viszonyban álló szomszédok közötti szoros kötelékekre és állandó személyes kapcsolatokra épült, azaz a közösségi szemlélet fokozatosan kezd eltűnni az urbanizáció révén. Úgy gondoljuk, hogy ez minőségileg tudja megváltoztatni a helyi társadalmak sajátosságait. A településen, ebben az évben folytatott vizsgálat mutat arra rá, hogy nem feltétlenül rózsás egyébként sem az itt lakók közötti szomszédi viszony. Az a fajta kohézió, ami ilyen kis közösségekben feltételezhető lenne, az itt nem működik. Mindenki ismer mindenkit, mindenki tud még a több háznýira lakóról is elég sok mindent, de hogy segítsenek, az már kevésbé jellemző. Egy korábbi kutatás⁴³ interjúalányának véleménye a helyi társadalmi viszonyokról esetében némiképp illusztrálja egy helyi sajátosságot: *„Vettünk egy fünyírót, és mivel jó volt vele dolgozni, úgy gondoltam, hogy megcsinálom vele a ház előtti részt is, sőt az utca másik oldalát, és hát legyen, akkor a szomszédét, sőt a szomszéd melletti szomszédét is. Egy idő múlva azonban arra lettem figyelmes, hogy egyre kevésbé nyírják a füveiket a szomszédaim, sőt volt olyan, aki már az utcán szólt át, hogy nagy a füve, lehetne ismét nyírni. Na, ez már sok volt nekem, főleg akkor, ha arra gondolkodom, hogy autószerelő, és a mi autónkat már 2 hónapja nem csinálja meg, ...”* További, helyiekkel felvett interjú révén látszik, hogy vélhetően van valamiféle közösség centrikusság, segítőkészség, ezért működik itt helyieket magába is foglaló egyesület, mások viszont számítanak ezzel (rászámolnak), és megpróbálják kihasználni a jóhiszeműséget. Az efféle dolgok aláássák a közösségi bizalmat, és gátat vetnek a közösségi összetartásnak, épp ezért is nehéz bármiféle dolgot alulról kezdeményezve előmozdítani.

Bánlaky és Varga⁴⁴ szerint a vidék egyik meghatározó társadalmi rétege a helyi értelmiség, a vidékiség pedig *„egy meghatározott minőségű élet- és gondolkodásmód, sajátos magatartás (és személyiség) modell, mely elsősorban a kisvárosokban érvényes és az értelmiség vonatkozásában értelmezhető. Ennek az alapmodellnek a két alapmotívuma a „minél konfliktusmentesebben, békésen, nyugodtan élni,” illetve „kapcsolatokat építeni, ápolni,” melyek-mert megfelelő módon elhelyezik az egyént a város viszonyrendszerében-ilyen vagy olyan előnyökkel jár. Ez egyúttal magába foglalja a kialakult emberi-társadalmi viszonyok, viszonyrendszerek abszolút, feltét-*

⁴⁰http://www.nyirbator.hu/files/_nyirbatorvaros/images/file/Bator%2014-06-01.pdf (letöltés ideje: 2015.11.26.)

⁴¹http://www.nyirbator.hu/files/_nyirbatorvaros/images/file/Bator_ujsg_2014/Bator_2014nov.pdf (letöltés ideje: 2016.01.02.)

⁴²GIDDENS ANTHONY: *Szociológia*. Bp., 2008. 679.

⁴³SZABADOS GYÖRGY NORBERT: *Cigány és nem cigány közösségek együttélésének problémái egy kisvárosban*. Diplomadolgozat. DE BTK. Db., 2015.

⁴⁴BÁNLAKY PÁL – VARGA CSABA: *Azon túl ott a tág világ*. Bp., 1979. 9–18.

len elfogadását.” A korlátok tekintetében pont a kulturális jellegű tevékenységek, amelyek figyelmet érdemelnek a vidéki települések életében, különösen akkor, ha az nem egy területen, hanem számos más területtel összefüggésben éreztetik hatásukat, ökonómiai értelemben ilyenkor használhatjuk a hatékonyság kifejezését, azaz milyen ráfordítás-eredmény összefüggés mutatkozik, konkrétan például egy támogatási forma esetében. Egy ilyen klasszikus példa a fentiek illusztrálására a helyi önkormányzatok által létrehozott/felállított önkormányzati szakbizottságok, illetve az általuk működtetett támogatási rendszer. A helyi önkormányzatok ugyanis gyakran támogatnak kulturális jellegű kezdeményezéseket, melyek a településsel összefüggésben jelentkeznek. Az ilyen jellegű támogatásoknak van egy szervezeti háttere, azaz valamiféle szervezeti egységhez kötődik a támogatási mechanizmus működtetése. Itthoni viszonylatban ezeket az esetek egy jelentős részében önkormányzati bizottságokhoz kötődnek, amelyek vagy kizárólagosak (pl. csak sport) vagy működhetnek két vagy akár három ágazati területtel.⁴⁵ A bizottságok egy részének esetében a sport kapcsolódhat az ifjúsághoz, ez pedig kultúra/közművelődéshez, összességében megállapítható, hogy a sport gyakran integrálódik a kultúrával, az oktatással és az ifjúsággal is egy szakmai bizottságot, a vizsgálat településen épp ennek egy jól meghatározott példája, oktatási, kulturális, sport és ifjúsági jellegű bizottság működik. Az ilyen jellegű támogatásokat több törvény is szabályozza, így a 2011.évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról, a 2007.évi törvény a közpénzekből nyújtott támogatások átláthatóságáról, de ide tartozik az esélyegyenlőségi törvény (2003.évi esélyegyenlőségi törvény az egyenlő bánásmódról, és az esélyegyenlőség előmozdításáról), az államháztartási törvény (2011.évi CXCV. törvény), az önkormányzati törvény (2011. évi CXXXIX. törvény, valamint a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény). Nyilvánvalóan nehéz ennyi párhuzamosan működő törvénynek megfelelni, az önkormányzatoknak azonban mindezeket a feltételeket szükséges figyelembe vennie. A bizottságok döntései mögött ugyanakkor megmerevedett mechanizmusok, beállítódások észlelhetők: 2008-tól szinte kísértetiesen hasonló arányokban, nagyságrendben kapnak támogatásokat a sportcélú alapból a bizottság döntése alapján civil szervezetek. 2008-ban a közel 10, 5 millió Ft támogatás felét 1 szervezet nyerte, és a 3 legnagyobb nyertes a támogatások 89%-át „nyerte el. 2009-ben a közel 15 millió Ft támogatásból szintén ugyanaz a három szervezet immár 11,4 millió Ft-ban részesült, és a három közül kettő ezen felül még 5 millió Ft csarnok és sporttelep támogatást is kap. 2010-ben a közzététel szerint csupán már „csak” közel 12,5 millió Ft osztható szét, ebből a dedikált 3 szervezet 10,3 millió Ft-ot visz el. 2010.óta ez a helyzet semmit sem változott, az idei (2015) legutóbbi sporttámogatások esetében a 3 kiemelt szervezet összesen 9 millió Ft összegben létesítményüzemeltetési támogatásban részesültek, illetve 12,6 millió Ft működési támogatást kaptak (tavaly decemberben az egyik „kiemelt” szervezet gyorstámogatást kapott a 2015.évi költségvetés terhére). Csak összehasonlítás végett, a többi 14 „sportszervezet” 3,66 millió Ft működési támogatásban részesült és semmiféle létesítményüzemeltetési támogatásban, mivel velük, ugyanis ezek nem kiemelt szervezetek, nem köt közzefeladat átadásra vonatkozóan

⁴⁵KOZMA GÁBOR – PERÉNYI SZILVIA – BÁCSNÉ BÁBA ÉVA: *A helyi önkormányzatok és a sport kapcsolata.* Debrecen, 2015. 18–21.

közszolgáltatási szerződést az önkormányzat. Ez a fajta mechanizmus megerősíti a Bánlaky-Varga (1979: 19-48) szerzők által említett vidékiség tünetét, a helyi hierarchia abszolutizálását.⁴⁶ Minden társadalom természetszerűleg bonyolult rendszer is, a helyiek nem veszik tudomásul a hierarchia többszínűségét, nincs konfliktus, mert úgyszincs fellebbezés. Valószínűleg igaz lehet ez a helyi íjászat esetében is. A 2008 és 2015 közötti támogatási időszakban a helyi íjászegyesület helyi támogatásban nem részesült. Ez a szervezet elvileg 1996-ban lett bejegyezve, az adott időszakra tehát már több mint egy évtizedes működési tapasztalattal rendelkezett. Egy további érdekes gondolat az, mely magyarázatot adhat a korábban említettekre, hogy a támogatások odaítélésénél a „szinten tartás figyelhető meg döntő többségben”. Lehetőséges, hogy épp ezért nehéz ebbe a körbe bekerülni. Helyi korlátok miatt a forrás-szerzés kitörési pontjai között szerepelhetnek a központosított források, így például a Nemzeti Együttműködési Alap specifikus kiírásai.

A tevékenység művelésének helyi összefüggései

Az íjászattal kapcsolatosan kapcsolatosan jó néhány érvet kell mellette megemlíteni, mint helyi közösségépítő és hagyományörző tevékenységet:

- az íjászat látványos. A hagyományos íjra akkor csodálkoznak rá a legtöbben, amikor az felaljazásra kerül. Már maga megfeszítés érdekes, de a megfeszített állapotban lévő íj is látványos, ez igaz a nyílveszőkre. A kilőtt nyílvesző becsapódása látványos, a hagyományörzéssel összefüggő egyéb kellékek, pl. hagyományörző süveg, vagy sajátos kinézetű vesszőfogók a megrendezett eseményeket nagyban színesíthetik.

- az íjászat sokféle. Mára különféle műhelyekkel kapcsolatosan különféle iskolák kezdenek kialakulni. Az íjakat megjelenésükről ismerik fel, az íjkészítő mesterek íjai egyediek, legalább ekkora sokféleséget mutat a nyílvesző repertoár is.

- az íjászat nem kimondottan veszélyes. Noha az íj a 175/2003. Korm. rendelet alapján a közbiztonságra különösen veszélyes eszköznek minősül a felaljazott íj, ennek megfelelően kell használatára ügyelni. A szabályozás szerint „*tilos a közbiztonságra különösen veszélyes eszközt közterületen, nyilvános helyen – ideértve az ott lévő járművek belső tereit is –, valamint közforgalmú közlekedési eszközön birtokolni.*” Ez alól kivétel vonatkozik a rendeltetésszerűen munkavégzés, sport, hagyományörző tevékenység, a vadászati törvény hatálya alá tartozó vadász által végzett vadászati tevékenység során vagy a szokásos életvitel körében használt eszközökre. Hack szerint ez akár kertekben, házak végében, hétvégi telkeken is üzhető, ez ugyanakkor nagyban az íj függvénye is.⁴⁷ Ez a település esetében különös előnyöket biztosíthat. A település ingatlanjainak egy jelentős része mintha egyenesen az ilyen tevékenységre lettek volna „kijelölve”. A Bajcsy-Zsilinszky utca ingatlanjai például olyan módon fekszenek, hogy az utcafronti házrészek mögött, hosszanti irányban jelentős méretű, kb. telkenként 1000 m²-es „háztáji jellegű” kiskertek találhatóak, melyek kevésbé szélesek, ám annál hosszabbak (kb. 10 m széles és kb. 100 m hosszú). Az ilyesfajta elrendezés tipikusnak mondható a település több részén is megfi-

⁴⁶BÁNLAHY – VARGA: i. m., 19–48.

⁴⁷HACK: i. m., 46.

gyelhető. Ez egyrészt biztosítja azt, hogy az utcafronti házak miatt a törvényi előírásoknak megfelelően nem láthatóvá válik a tevékenység, valamint a telkek hossza a biztonsági feltételeket is teljesíti. A hagyományőrző íjak lőtávolsága-célzott lövés esetén-sem haladja meg a 30-40 métert, és a megpattanó íj sem tud messze menni, és így akár bármiféle kért okozni, a körültekintés, így például egyes óvintézkedések megtétele ugyanakkor szükséges. Az egyesület egyik tagjának ilyen jellegű telkén, a „háztáji” részen gyakorolva gyakorlatilag ideális feltételekkel találkozhattunk, a hatalmas szomorúfűz ölén elhelyezett vesszőfogókra löve még a célt tévesztő vagy megpattanó vesszőket is megfogják a fa ágai, teste. A tapasztalat arra is ráerősített, hogy még a csigás íjakkal történő gyakorlásnak is a terep tökéletesen megfelel, noha ezek lő távja hosszabb, de célzott lövések esetében is messze elmaradnak a telekhátároktól az előtt vesszők. Történelmi jellegű íjak esetében – mivel egy jelentős részük alacsony font erejű – így nem megy messzire a kilőtt íj, komolyabb sérülést sem tud okozni elsütéskor, csupán a kilőtt vesszőre érdemes figyelni, épp ezért mérésenként veszélyes meglátásunk szerint.

Összegzés

A kutatás egy hagyományőrző sporttevékenység beindításának történelmi hátterével, lehetőségeivel, nehézségeivel foglalkozik. Az előbbiek során látható volt, hogy a szervezeti kezdeményezések helyben nem minden esetben társulnak közösségi összefogással, a nehézségek mögött tudományos, szabályozási, vidékiséggel összefüggő problémák is állhatnak. Mindemellet az is elmondható, hogy vélhetően van létjogosultsága a hagyományőrző sporttevékenység beindításának, annak környezeti-településszerkezeti feltételei lehetőséget nyújtanak erre, ám annak helyi támogatottsága, közösségszervező erejével kapcsolatosan jogosan merülhetnek fel dilemmák. További kutatások, közösségszervezési próbálkozások, lassú, lépésről lépésre történő kitartó próbálkozások, illetve forrásteremtési kísérletek vélhetően hosszabb távon vezetnek csak eredményre.